

Момчило ШАЛЕТИЋ*

БЈЕЛОПАВЛИЋИ НА СТАРИМ ГЕОГРАФСКИМ КАРТАМА¹ (XVII – XIX ВИЈЕК)

Захваљујући страним ауторима простор Црне Горе се релативно рано јавља на географским картама. До скоро се сматрало да је најстарија карта Црне Горе урађена 1770. године, заправо је то један лист у склопу карте Отоманске империје, а сљедећа позната карта Црне Горе да је урађена 1820. године.

Покојни академик Јевто Миловић, који је скоро цијелог живота пасионирано трагао по европским архивима за грађом о Црној Гори, успио је да пронађе и објави много старије карте. Неке од њих, које представљају шири простор Црне Горе, јављају се већ од прве половине XVII вијека, тачније, најстарија од њих сачињена је 1640. године, а објављена је и једна карта Боке Которске из 1574. године.²

На некима од ових старих географских карата представљен је и простор Бјелопавлића, па је интересантно пратити током времена који су географски називи и који појмови на њима уписивани. Из тих података се јасно уочава која су насеља била значајна у појединим временима, који дјелови Бјелопавлића су били најнасељенији, а посредно се може закључити много тога и о начину и условима живота. На картама налазимо и неке називе насеља који су одавно заборављени.

Називи мјеста (топоними) у Бјелопавлићима се, међутим, прије појаве географских карата, помињу знатно раније у појединим документима.

* Аутор је правник, публициста и историограф.

¹ У тексту су обухваћени и поједини топоними који нијесу у оквиру Бјелопавлића, већ припадају Катунској или Пјешивачкој нахији, а у савременом периоду су у саставу Даниловградске општине.

² Проф. др. Јевто Миловић: *Историјско-географски атлас Црне Горе XVI-XIX вијек*, Никшић 1990.

Први помен Бјелопавлића из 1411. године,³ па ни онај из 1455. године у Врањинском уговору с Млечанима, нијесу означавали географски појам, него заједнички назив за становнике Бјелопавлића. Дакле, овдје је појам »Бјелопавлићи« употребљен да изрази припадност одређеној скупуни људи из које ће у каснијем времену постати племе Бјелопавлићи. Први пут је ова ријеч у значењу географског појма, назива одређеног простора, употребљена у запису неког попа Вукослава у XV вијеку, на корицама једне старе црквене књиге. Дјелимично оштећен запис гласи: «Писа раб божи поп Вукослав...писа смерени....и брата ми....Бјелопавлиће, у селу Слатини....дописах сие августа, 10-ог дана».⁴

У овоме запису први пут су употребљена два топонима са овога простора: »село Слатина« и »Бјелопавлићи«. То је, дакле, први пут записана лексема појма »Бјелопавлићи« у смислу географског назива за одређени простор.

У которским документима од XV па до краја XVI вијека честа је употреба топонима »Бјелопавлићи«: 1434 – Грубац Павловић из Бјелопавлића, 1445 – Стеван Грубинић из Бјелопавлића, итд. Понекад се наводи да су Бјелопавлићи село, као у случају Јована Радоњина Ђуровића »из Бјелопавлића, села под Турцима« и Раосавца Васиљевића »из истог села« (1549).⁵

Крајем XV вијека, 1477. године, у турским пописима⁶ наводи се »(Дио) нахије Зета коју такође зову Бјелопавлићи«. Као што се види и овдје је овај топоним употребљен да означи простор на коме живе Бјелопавлићи. У овоме дефтеру, који обухвата и Ровца, поменут је и топоним »Гостиље«, као ровачки зимовник.

Већ 1485. године у новом попису, поред назива »Бјелопавлићи« налазимо и »село Мартинићи«, »село Дмитровићи« (Митровићи) и »Вражнегрнци« (Вражегрнци) - да би 1570. године у трећем познатом турском попису број топонима био знатно већи: Мартинићи, Калезићи, Павковићи, Пажићи, Петрушиновићи, Колашиновићи, Добро Поље, Врела, Винићи, Баре, Мрђеновићи, Владовићи, Купиново, Ђиновићи, Гојсалићи, Бороњина и Рсојевићи. У дефтеру су ови називи уписани као имена села.

Но, свакако најстарији записани топоним са подручја данашњих Бјелопавлића је »Спуж«. Он се помиње 1379. године у писму босанског краља Твртка Дубровчанима, које је писано »под Сплжем у Зети«.⁷

³ Historijski arhiv Dubrovnik, Literae Levantis, vol. 1. f 82 v.

⁴ Љ. Стојановић, *Стари српски записи и натписи*, књ.6, 9366, Београд 1988.

⁵ Р. Ковијанић, *Помени црногорских племена у которским споменицима*, 131-170, Титоград 1974.

⁶ Б. Ђурђев, *Постанак и развитак брдских, црногорских и херцеговачких племена*, 44,47,75-77, Титоград 1984.

⁷ Историја Црне Горе, II, 44, Титоград 1974.

Неки аутори су се бавили и питањем када је настао географски назив »Бјелопавлићи«. То је свакако тешко тачно утврдити, али на бази постојећих извора можемо бити сигурни да је већ у XV вијеку назив »Бјелопавлићи« био у употреби и да је био широко познат.

Поменута карта Црне Горе из 1640. године,⁸ кад је ријеч о простору Бјелопавлића, садржи неколико података: назив *Bielopavlovichi*, *Monte Ostrogh* (планина Острог), *Monasterio* (Манастир), *Spusg* (Спуж) и *Fiume Zenta* (Ријека Зета). Ова карта је урађена са врло једноставним симболима, а простор Црне Горе је представљен са много нетачности. Тако су Бјелопавлићи лоцирани много ближе Цетињу него Загарач, а Пјешивци и Острог су још даље према сјеверу. О некој тачној размјери, па ни приближној, не може се, наравно, ни говорити.

Сљедећа карта са сличним карактеристикама и још мање података потиче из 1669. године.⁹ На њој налазимо уписане само називе: *Belopavlovih* и *Zetta F.* (Ријека Зета).

На једној карти из 1688. године,¹⁰ која се налази у Коронелијевом Атласу, и поред свих нетачности које и она, као и остале карте из тога времена садржи – налазимо и назив »*Vucagini*« (Дукађини) управо на простору који би одговарао положају Бјелопавлића. Оно што је посебно интересантно »*Vucagini o Montenegro*« (Дукађини или Црна Гора) уписани су у оквирима заједничке границе и представљају јединствену територију. Без обзира на то какве је информације добио аутор карте – оне су највјероватније биле посредне – овакви подаци не одговарају стварним историјским чињеницама из онога времена.

Тек двије карте које су датиране у 1788. годину¹¹ и које представљају шири простор од Дубровника до Улциња на обали, до Новог Брда у унутрашњости на сјеверу, укључујући и дио Херцеговине и данашње Албаније – садрже и податке о Бјелопавлићима. Очигледно је да се ради о два аутора, али карте садрже исте податке и сличне грешке.

На њима налазимо само топоним Загорак, али је он уписан јужно од Подгорице, иако је јасно да се ради о пјешивачком селу у Бјелопавлићкој равници. Да се податак односи баш на то село потврђује и уписана у непосредној близини Дреновштица, такође село у Пјешивцима, али оба на сасвим погрешном мјесту у односу на друге познате локалитете. То што је уписан Загорак, па за њим Дреновштица, само показује да су та два села била значајне тачке на путу ка Никшићу и да су аутори сматрали да их као такве треба унијети у карту.

⁸ Ј. Миловић, Нав. дјело, 48-49.

⁹ Исто, 9.

¹⁰ Исто, 9.

¹¹ Исто, 14, 40, 54-55.

У Венецији је 1785. године¹² урађена »Нова топографска карта Боке Которске, Црне Горе и дијела Албаније« (цртеж *Lodoviko Furlaneto*), на којој је убиљежено »*Bieliepaloovich*« сасвим на горњој ивици карте, без икаквих других детаља.

Постоје и двије недатиране карте, вјероватно и оне потичу из XVII-XVIII вијека (с обзиром на начин израде), на којима је такође представљен овај простор. На једној је уписано »*Bieliepaloovich*«, а на другој »*Beliepaloovich*« и *Spus Forte* (Тврђава Спуж).¹³

У исту категорију са најједноставнијим топографским представама спада и карта из 1790. године, на којој је такође означен и »*Parte di Bielopaulichi*« (Бјелопавлићка страна).¹⁴

Од почетка XIX вијека сусријећемо се са све потпунијом и комплетнијом картографском обрадом простора Бјелопавлића, иако су и даље присутне нетачности у погледу распореда појединих локалитета и топонима. На »Ситуационом плану подручја Црне Горе« из септембра 1819. године¹⁵ налазимо: *Gorni Biellopavlichi*, *Biellopavlucke Planine*, *Spux* (Спуж), *M/onte/ Ostrog* (Планина Острог), *Monastir* (Манастир Острог), *Загорак*, *Zetta F./iume/* (Ријека Зета). Из Катунске нахије уписана су мјеста која су данас у саставу даниловградске општине: *Donia Zagreda*, *Jednosko Pogle* (Једношко Поље), *Zagaracsie* (Загарач, у говору старих Бјелопавлића говорило се: Загарачје), *Миогост* и *Загрета*. Читаво подручје од Подгорице до Острога означено је као Горња Зета. На карти је убиљежен и Спуж, али ван граница Црне Горе, што је за вријеме у коме је карта настала тачан податак.

Сличне податке садржи и карта Црне Горе из 1820. године, коју је урадио А. Фабрегеу на бази биљежака које је на лицу мјеста сачинио познати путописац о Црној Гори, француски пуковник Вијал. Нажалост, карта једног аутора урађена по биљешкама другог, представља праву збрку у означавању појединих мјеста и њиховог међусобног положаја. Виала је нашао за сходно да убиљежи слједеће: *Bielopawluchi*, *Stap ou Scupo* (Слап или Скуп), *Zetta ou Povia R.* (Зета или Повија ријека), *Sagaras* (Загарач), *Spug* (Спуж), а назив *Convent* (Манастир) треба да означава Манастир Острог.¹⁶

Колико је на овој карти лош топографски распоред појединих локалитета види се и по томе што су Бјелопавлићи далеко на сјеверу у односу на ријеку Зету, да је Спуж лоциран поред ријеке Мораче, а да се

¹² Исто, 46-47.

¹³ Исто, 50-51.

¹⁴ Исто, 58-59.

¹⁵ Исто, 44.

¹⁶ Исто, 62.

област Горње Зете (*Zente Superieure*) налази дубоко у Сјеверној Албанији, што је потпуно нетачно, јер је управо простор Бјелопавлића припадао подручју Горње Зете.

На једној исто тако грубо нацртаној карти из 1837. године уписан је *Convent de St. Basile* (Манастир Св. Василије), али је смјештен сјеверно од Цетиња, а југозападно од Подгорице, негдје у простор Љешанске нахије¹⁷. Јасно је да је ријеч о Острогу, јер ни тада, ни данас, на томе простору нема другог манастира посвећеног Св. Василију. Мало је чудно да је тих година урађена тако непрецизна карта и са великим грешкама, тим прије што се већ у то вријеме појављују много прецизније мапе са елементима савремене картографије.

Све старе карте које су до сада поменуте углавном детаљније представљају Приморје, посебно Боку Которску, а остали простор који обухватају представљен је само узредно, и као што је речено, са доста нетачности. Већ од 1835. године јављају се карте које детаљније представљају Црну Гору и поједине нахије, са прецизнијим размјерником и устаљеним картографским знацима за насеља (по величини), ријеке, путеве, границе итд.

Карта урађена по нацрту Ј.Хандкеа 1835. године под називом »*General karte der Europishen Turkei und der Republik Montenegro*« (Генерална карта Европске Турске и Републике Црне Горе) садржи¹⁸ податке о Бјелопавлићима. Уписано је: *Seta* (Зета), *Спуж*, *Главица*, *Бован* (Боан Кадића), *Фрутак*, *Рошца* и *Острог*. Интересантно је запазити да је ова карта рађена у вријеме Петра II, а Црна Гора је названа Републиком, што би свакако могла да буде посебна тема за историчаре државе и права.

Слична је и карта коју је урадио Коваљевски 1838. године.¹⁹ Она носи наслов »Карта Црне Горе« (на руском), а испод тога су називи: Црна Гора – *Monte Negro* – *Kara Dag* (на нашем, италијанском и турском језику). Простор Бјелопавлића је потпуније обрађен, па су наведени сљедећи топоними: Бјелопавлићка Нахија, Острог, Пожарани (Пожар), Лазаревичи, Купино (Купиново), Бороњина, Виничи, Подградаца (Подградац), Гуманица (Гуманца), Ерсовићи (Рсојевићи), Рсовичи, Бриестово, Сретина (Сретња), Слатина, Лаче (Лаће), Пасковичи (Павковићи), Фрутак, Петушиновићи (Петрушиновићи), Орја Лука, Курилово (Курило), Велета, Главица, Гарач, Мали Гарач, Заграда Зета р., Сушица р. Уписан је и Спуж у границама турске територије.

Из исте године, са још више детаља, потиче и карта Црне Горе чији је аутор гроф Карачај.²⁰ У Бјелопавлићима је од ријека назначена

¹⁷ Исто, 76-77.

¹⁸ Исто, 142-143.

¹⁹ Исто, 79.

²⁰ Исто, 82-83.

само Зета. Са њене лијеве стране су сљедећа насеља: Острогх, Купино (Купиново), Poschar (Пожар), Rosisce (Рошца), Борони... (Бороњина), Miokusovichi, Viss, Gradatz, Zernionik (Жировник), Kalesicki (Калезићи), Madesie (Мадежи), Tsugos (Чукос), Brestovac (Бријестово), Na Sretnia (Сретња), Подпогие (Подпође), Popovichi (Поповићи), Слатина, Kovacsevich (Ковачевићи), Krasovina (Красојевина), Latse inf. (Доње Лаће), Latse sup. (Горње Лаће), Осојник, Glisizza (Глизица) Градина, Martinicchi, Dogniselo (Доње село), Велејте (Велета), Osmiedrin (Ожмидријен), Bogichevichi (Богићевићи) Lalevichi, Калан (Калањ), Gradaz (Градац Бобичића), Бон (Боан), Medgidgie (Међице), Rasichi (Разићи), Lachichi (Лакићи), Копито (Копито Петровића) и Persichi (Першићи – данашњи Секулићи). Са десне стране Зете уписано је сљедеће: Творило, Фрутак, Orealuk (Орја Лука), Glavitzа inf. (Доња Главлица), Glavitzа sup. (Горња Главлица), Tsurilac (Ђурилац), Сладоево Копито, Јастреб, Endek (Јендек), Kosichi (Косић), Jednos (Једноши) и Гарач.

По први пут су на овој карти означена и два моста на главној караванској саобраћајници Подгорица - Спуж - Никшић: Хадгин Мост (Хацијин Мост) и Усизки Мост (вјероватно: Уски Мост) између Ждребаника и Секулића, преко ријеке Мораве.

Наредне 1839. године²¹ изашла је карта Црне Горе са прецизнијим размјерником и мање-више тачном позицијом мјеста која су на њој убиљежена. У Бјелопавлићима су од ријека уписане Зета и Грачаница, а Сушица је само учртана без назива. Са лијеве стране Зете означени су: Острог, Дабојевићи, Дубрава, Бороњина, Ђуровићи (умјесто Виш), Винићи, Рсојевићи, Јовановићи, Сретња, Слатина, Бован (Боан), Лаће, Мартинићи и Спуж. Са десне стране Зете налазимо: Загорак, Кујава, Творило, Фрутак, Главлица, Грлић, Ђурилац и Јастреб. На карти су означени и Загрета, Загарач, Миогост, Мустеровићи и Једноши, као мјеста која припадају Катунској нахији. Аутор ове карте је Филип Вуковић – Кокотовић.

Сљедеће, 1840. године²², појавила се карта знатно мање прецизна у односу на претходне двије. Но, и на њој су Вјелоравлићи (Бјелопавлићи) доста детаљно представљени. Поред заједничког назива »Бјелопавлићи«, још су уписани: Dabovichi (Дабовићи), Дубрава, Shobaichi (Шобајићи), Vinisti (Винићи), Gumantza (Гуманца), Hersoevichi (Рсојевићи), Podgrada (Подградац), Zernivnisti (Жировник), Sretnia (Сретња), Слатина, Lache (Лаће), Grizica (Глизица), Martinichi, Spusch (Спуж), Кујава, Творило, Фрутак, Велета, Orealuka (Орја Лука), Glaviza (Главлица) Загрета, Gerlich (Грлић), Tourilaz (Ђурилац) и ријека Зета.

²¹ Исто, 84.

²² Исто, 86.

Још једна карта урађена је 1844. године²³ и она садржи све податке (и све грешке) претходне из 1840. године. Очигледно је да је ова старија аутору послужила као основа за израду нове карте.

Четри године касније, 1848. године, познати енглески археолог и путописац Вилкинсон штампао је карту Црне Горе (Departments of Montenegro), са подјелом и набрајањем осам нахија. У нахији под бројем »V«, Bielopavlichi, уписано је : Ostrok (Острог), Rostze (Рошца), Frutak, Spuss (Спуж), Orialuka-Boscovichi (Орја Лука- Бошковићи), Glavitza (Главица). Интересантно је да је ријеку Зету означио као: R. Zetta or Voiana (Ријека Зета или Бојана).²⁴ Уз ову карту дати су и подаци о броју становника у појединим нахијама, а за Бјелопавлиће се каже да имају 14.000, што свједочи о знатно већој насељености у односу на остале крајеве Црне Горе. То је уочљиво и по густини насеља.

Скоро је невјероватно да и најновији пописи стновништва, из 1981. и 1991. године, показују да у Бјелопавлићима има само око 1.000 становника више него прије стопедсет година.

Од половине XIX вијека географске карте Црне Горе су чешће, прецизније и потпуније. Оне редовно обухватају и простор Бјелопавлића. Упоредјујући поједине од њих не може се отети утиску да су многи аутори користили већ објављене географске карте. То је доприносило да се једанпут учињене грешке и нетачни подаци понове више пута. Типичан примјер прецртавања представља чехословачка карта Црне Горе (Černa Hora – Montenegro) из 1853/54. године. Изузев што су сви називи »преведени« на чешки језик, у цјелини је преписана карта грофа Карачаја из 1838. године. Сличних примјера има још.

И ова чешка карта при дну садржи табелу са статистичким подацима о броју становника по нахијама. За Бјелопавлиће се наводи да имају чак 16.800 становника.

Вриједно је поменути и карту »Књажевства Црне Горе«, коју је 1853. године²⁵ издао Новосађанин Васоја Риза. То је прва карта на којој су сви називи писани нашим језиком и ћириличким писмом. Уз назив »Нахија Бјелопавлићи« још налазимо: Острог, Рошца, Купиново, Пожар, Бороронина (Бороњина), Подвраће, Шобаићи, Виш, Рсиовићи (Рсојевићи), Винићи, Подградац, Сретна, Слатина, Вучица, Лакићи, Мартинићи, Спуж, Велета, Лалевићи, Пажићи, Творило, Фрутак, Орја Лука, Главица, Ђурилац и Јастреб. Од ријека су назначене Зета и Сушица, а од планина Острошка капа, Лисац и Штитово.

²³ Исто, 93.

²⁴ Исто, 94.

²⁵ Исто, 100.

»Карта бојишта херцеговачко-црногорско-турског«,²⁶ коју је нацртао и издао Ђорђе Радић 1862. године, уредник листа »Сељак«, а штампан код Игњата Фукса у Новом Саду, такође садржи податке о Бјелопавлићима. Поред имена »Бјелопавлићи« уписана су села: Мартинићи, Вучица, Јендек и Јастреб и ријека Зета. Град Спуж је изван црногорске територије. Означене су и планине Гарач и Лисац.

Ђорђе Радић, један од најобразованијих људи свога времена на јужнословенским просторима, оставио је дубоког трага у Бјелопавлићима као оснивач и предавач прве Земљодјелске школе у Црној Гори, која је радила у Ждробанику 1875. године.

Архимандрит Нићифор Дучић је објавио »Карту Црне Горе по комисијоном ограничењу 1859/60 год.«²⁷ (Ријеч је о разграничењу Црне Горе и Турске према закључцима Конференције амбасадора из 1858. године). На овој карти су уписани: Бјело-Павлићи, манастир Острог и ријеке Зета и Сушица. Спуж је и даље у турској територији.

Интересантне су и двије турске карте овога простора из 1876. године,²⁸ на којима су наши топоними писани арапским писмом.²⁹ Прва карта обухвата Приморје, Подловћенску Црну Гору и Брда. Црна Гора и Брда су дати у оквиру јединствене, цјеловите државне територије са јасно означеним границама. То је територија Црне Горе последице Конференције амбасадора крајем 1858. године и повучених нових граница између Отоманске империје и Црне Горе под владом књаза Данила.

На овој карти нема назива »Бјелопавлићи«, дат је заједнички назив за ширу територију – »Брда«. Уписана је Зета-вода, а од насеља: Остурок (Острог), Загорак, Кујава, Творило, Фрутак, Велета, Орја Лука, Главица, Бован, Раж...(Разићи). Испуж (Спуж) је и даље изван граница Црне Горе, како је тада и било.

Друга турска карта из исте 1876. године, такође писана арапским писмом, уствари је дио веће карте Европске Турске, који обухвата и Црну Гору. Она садржи назив »Бјелопавлиће« умјесто »Бјелопавлићи« и више топонима од претходне: Подострог, Дубрава, Боровац (Бороњина), Загорак, Орја Лука, Кавлан (Калањ), Гуманица (Гуманца), Слатина, Пољице, Пода, Лаће, Мартинићи, Гостиљац (Гостиље), Заграда, Загарач и Даниловград. Испуж (Спуж) је још увијек на турској територији.

Ова турска карта је прва од свих до сада познатих на којој је уписан Даниловград, и то је први пут да се име новоформираног града у

²⁶ Исто, 152-153.

²⁷ Исто, 95 и 178.

²⁸ Исто, 110-111 и 115.

²⁹ У читању назива за подручје Бјелопавлића љубазно ми је помогла мр Јасмина Ђорђевић, турколог из Историјског института Црне Горе, на чему сам јој захвалан. Називе мјеста на овим картама објављујем онако како их је она прочитала.

Бјелопавлићима нађе на некој географској карти. Случај је хтио да се то име први пут на географској карти и то исписано словима, као што показује факсимил.

Овај кратки поглед на старе географске карте, од 1640. године када се први пут на њима појављују Бјелопавлићи, па до 1876. године и почетка Вељег рата - јасно нам показује да је све до краја XVIII и половине XIX вијека највећи број насеља био изван равнице, у брдском дијелу Бјелопавлића и то највише на присојним странама са лијеве стране ријеке Зете, од Острога до Мартинићке Градине. Тамо гдје су објективни природни услови били бољи и број села је већи. Запажамо да је у реону Слатине, затим у дијелу Вражегрмаца, за дуги низ година постојао већи број насеља од којих многа и данас постоје, иако су многа готово напуштена и без сталних становника. Пресудну улогу за формирање ових насеља вјероватно је имало постојање квалитетних и обилних извора питке воде на тим мјестима.

Пошто је у оваквим брдским селима недостатак земљишта за обраду био веома изражен, то је разлог да је главно занимање и извор прихода за живот било сточарство.

Равница је била слабо насељена и само малим дијелом искрчена од лугова који су покривали њен највећи централни дио са обје стране ријеке Зете. Петар II Петровић Његош у једном писму из 1839. године,³⁰ описујући турски напад на Бјелопавлиће, наводи да су Турци спалили неке празне колибе »које су само у зимно вријеме обитане (настањене)« у селу Јастребу, у којима су чобани зимовали са стоком. Дакле, чак и тада, релативно скоро, у равници постоје углавном само привремена станишта, а сва стална насеља су или у брду или на самом рубу брда и равнице. Несумњиво је да су таквом распореду насеља на овом простору знатно доприносили и разлози сигурности, али и околност да је земља у равници већином била у турском власништву.

На старим картама помињу се и три насеља која одавно више не постоје, односно на тим локалитетима само трагови старих кућишта подсјећају на њихову прошлост. Једно од њих је Калањ на сјевероисточној страни брда Тараш, друго је Гуманца, сјеверозападно од села Вилићи, а треће је Боан у коме су некада живјели Кадићи који су протјерани из Црне Горе након што је књаза Данила у Котору убио Тодор Кадић 1860. године.

³⁰ П. II Петровић Његош: Писма II, 178, Просвета Београд 1953.

Такође, среди смо се и са старим називом села Секулићи, који је данас сасвим непознат. На карти из 1838. године Секулићи се називају Першићи.

Манастир Острог, који се налази на скоро свим картама које су овдје наведене, први пут је унијет 1640. године. Уцртана је црква са звоником и уписано: Monasterio, а изнад тога: Monte Ostrog (Планина Острог).

До сада познати писани извори упућују да је Манастир Острог оформљен почетком друге половине XVII вијека, по доласку митрополита Василија Јовановића – касније Светог Василија – из манастира у селу Попи код Никшића. Претпоставља се да је дошао у Острог 1656. године. Из тога времена датирају двије мале пећинске цркве у Горњем манастиру. У једној од њих, цркви Светог Крста, постоји натпис који биљежи да је саграђена 1665. године, а живописана 1667. То је уједно и први и најстарији до сада писани податак о Манастиру Острог.

Податак на карти из 1640. године је ново сазнање и уствари представља најстарији познати писани помен Манастира, старији чак 27 година од записа на живопису цркве Св. Крста (податак који нам потврђује да је Манастир Острог знатно старији од свог најстаријег записа). Тај податак истовремено несумњиво потврђује да је и прије доласка Василија Јовановића под Острогом постојало важно црквено средиште, веома значајно и познато, чим је аутор ове карте сматрао да је битно да поред Цетињског манастира упише још само Манастир Острог, (осим Манастира Стањевићи, који се у то вријеме налазио на територији друге државе, а који је такође убиљежен).

Преглед старих карата на којима се налазе Бјелопавлићи нам показује да су називи ријека, људских насеља и планина на овом простору Бјелопавлића стари вјековима и да њихова имена трају столећима непромијењена. Многи топоними који су убиљежени на овим картама и данас су актуелни. У заборав падају само она имена насеља која су одавно напуштена.

Коначно, поред осталих трагова историје, и овај уписан на географским картама, много говори о људском трајању на овим просторима.

Деветнаести, а особито двадесети вијек, су знатно измијенили картографску слику Бјелопавлића. За разлику од ранијих времена данас је најнасељенији равничарски дио, док брдска насеља све више остју пуста. За коју деценију многа од њих ће трајати само у траговима некадашњих грађевина и у сјећању људи, док и то не потре вријеме и преда потпуном забору.